

ZAMONAVIY MEDIA TILIDA SINONIMLARNING FUNKSIONAL QO'LLANISHI

Akbarjon XASANOV,

Qo'qonDU O'zbek tili va adabiyoti kafedrasida dotsenti, f.f.n.

akbarjonhasanov1979@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.20677376>

Annotatsiya. Mazkur maqolada zamonaviy media tilida sinonimlarning funksional qo'llanishi tahlil qilinadi. Tadqiqotda ommaviy axborot vositalari va ijtimoiy tarmoqlar tilida sinonimlarning ekspressiv, pragmatik hamda uslubiy imkoniyatlari o'rganildi.

Kalit so'zlar: sinonimiya, media tili, pragmatika, ekspressivlik, publitsistik uslub, kommunikativ ta'sir, media diskurs, leksika.

Аннотация. В данной статье анализируется функциональное употребление синонимов в современном медийном языке. В исследовании рассматриваются экспрессивные, прагматические и стилистические возможности синонимов в языке средств массовой информации и социальных сетей.

Ключевые слова: синонимия, язык медиа, прагматика, экспрессивность, публицистический стиль, коммуникативное воздействие, медиадискурс, лексика.

Annotation. This article analyzes the functional use of synonyms in modern media language. The study examines the expressive, pragmatic, and stylistic potential of synonyms in the language of mass media and social networks.

Key words: synonymy, media language, pragmatics, expressiveness, publicistic style, communicative impact, media discourse, vocabulary.

O'zbek tilshunosligida ma'no taraqqiyoti, so'zning semantik strukturasi kechadigan jarayonlar keng va chuqur talqinlarga ega bo'lsa-da, ma'noning shakliy va ma'noviy jihatdan o'rganilishi hali-hanuz o'zining dolzarblik ahamiyatini yo'qotmaganligi shubhasiz. Lisoniy birlikdagi shakliy-mazmuniy munosabat, ayni paytda, shakldagi ma'noning o'zgarishi, taraqqiyoti benihoya murakkab jarayon bo'lib, bu jarayonning qonuniyatlarini inkishof etish til ilmidagi bosh vazifalardandir. [1; 5] Shunday ekan, tilning jamiyat bilan baqamti rivojlanishiga e'tibor qaratadigan bo'lsak, bugungi kunda jamiyat hayotining ajralmas qismiga aylanib ulgurgan ommaviy axborot vositalari, ayniqsa, internet va ijtimoiy tarmoqlarning rivojlanishi media tilining faol o'zgarishiga sabab bo'layotganini ikkor eta olmaymiz. Zamonaviy media nutqi tezkorlik, ta'sirchanlik va ommaboplik kabi xususiyatlari bilan ajralib turadi. Shu sababli media matnlarda til birliklarining funksional imkoniyatlaridan keng foydalaniladi. Sinonimlar ham media tilida eng faol qo'llanuvchi leksik birliklardan biri hisoblanadi. Ular matnning ta'sirchanligini oshirish va nutqni rang-barang qilishga xizmat qiladi.

Sinonimlar bir ma’no maydoniga mansub bo’lsa-da, uslubiy va pragmatik jihatdan farqlanadi [3; 61]. Aynan shu xususiyat media matnlarida muhim ahamiyat kasb etadi. Jurnalist va blogerlar tinglovchi yoki o‘quvchining e’tiborini jalb qilish uchun turli sinonimik variantlardan foydalanadi. Bu esa matnning ekspressivligini oshiradi. Zamonaviy media tilida sinonimlar nafaqat informativ, balki manipulyativ vazifani ham bajaradi. Ayrim hollarda bir xil voqea turli sinonimlar orqali turlicha talqin qilinadi. Natijada auditoriyada ma’lum baholovchi munosabat shakllanadi. Bu esa sinonimlarning pragmatik imkoniyatlari keng ekanini ko‘rsatadi [2; 12]. Ijtimoiy tarmoqlarda qisqa va ta’sirchan nutq ustuvor bo‘lgani sababli ekspressiv sinonimlardan faol foydalaniladi. Ayniqsa, Telegram, Instagram va YouTube platformalarida emotsional birliklarning qo‘llanishi kuchaygan. Bu holat media tilining dinamik xarakterini namoyon etadi.

Badiiy uslub elementlarining media nutqqa kirib kelishi ham sinonimlarning funksional faolligini oshirmoqda. Natijada publitsistik uslub bilan so‘zlashuv uslubi o‘rtasidagi chegara nisbatan yumshamoqda. Bu esa sinonimlarning yangi kommunikativ vazifalarini yuzaga chiqarmoqda. Mazkur maqolaning maqsadi zamonaviy media tilida sinonimlarning funksional qo‘llanishini tahlil qilishdan iborat. Tadqiqot davomida sinonimlarning ekspressiv, baholovchi va pragmatik xususiyatlari o‘rganiladi. Shuningdek, media matnlarda sinonim tanlash omillari ham tahlil qilinadi. Natijada media tilida sinonimlarning kommunikativ vazifalari haqida ilmiy xulosalar chiqariladi.

Zamonaviy media tilida sinonimlarning funksional qo‘llanishi matnning kommunikativ samaradorligini oshirishda muhim vosita hisoblanadi. Media matnlarning asosiy vazifasi auditoriyani tezkor axborot bilan ta’minlashdan iboratdir. Biroq bugungi media makonida faqat axborot yetkazishning o‘zi yetarli emas. Auditoriyaning e’tiborini jalb qilish ham muhim omilga aylangan. Shu sababli jurnalist va blogerlar ekspressiv til birliklaridan faol foydalanadi. Sinonimlar aynan shu vazifani bajaruvchi vositalardan biridir. Media matnlarda sinonimlar nutqni takrorlardan saqlaydi. Bir xil so‘zning qayta-qayta ishlatilishi matnning uslubiy sifatiga salbiy ta’sir qiladi. Sinonimlardan foydalanish esa matnning ravonligini ta’minlaydi. Ayniqsa, publitsistik uslubda bu juda muhim hisoblanadi. Masalan, “muammo”, “masala”, “vaziyat” birliklari ayrim hollarda bir-birining o‘rnida qo‘llanadi. Bu esa matnning tabiiy chiqishiga yordam beradi.

Zamonaviy media tilida emotsional-baholovchi sinonimlar ham faol ishlatiladi. Ayniqsa, sarlavhalarda ekspressiv birliklardan foydalanish kuchaygan. Chunki sarlavha auditoriyani jalb qiluvchi asosiy element hisoblanadi. Masalan, “dahshat”,

“fojia”, “mudhish holat” kabi sinonimlar hissiy ta’sirni kuchaytiradi. Bu esa o‘quvchida qiziqish uyg‘otadi. Ayrim hollarda esa sun’iy drammatizatsiya yuzaga keladi. Bu media tilining pragmatik xususiyatlarini ko‘rsatadi [4; 43]. Ijtimoiy tarmoqlarda sinonimlarning funksional imkoniyatlari yanada kengaygan. Bloggerlar va kontent yaratuvchilar auditoriyaga yaqinlashish uchun so‘zlashuv uslubiga xos sinonimlardan foydalanadi. Masalan, “ajoyib”, “zo‘r”, “gap yo‘q” kabi birliklar ijobiy baholashni ifodalaydi. Bunday birliklar yoshlar nutqida ayniqsa faol qo‘llanadi. Bu esa media tilining demokratlashayotganini ko‘rsatadi. Telegram kanallari tilida qisqalik va tezkorlik ustuvor hisoblanadi. Shu sababli ixcham va ta’sirchan sinonimlar tanlanadi. Masalan, “bayonot berdi”, “ma’lum qildi”, “ta’kidladi” birliklari bir-biriga yaqin bo‘lsa-da, turli pragmatik ma’nolarni yuzaga chiqaradi. “Ta’kidladi” birlikida urg‘u va qat’iylik semasi kuchliroq seziladi. Bu esa auditoriyaning voqelikka bo‘lgan munosabatiga ta’sir qiladi.

Media matnlarda sinonimlar manipulyativ vazifani ham bajaradi. Bir xil hodisani turli sinonimlar orqali turlicha baholash mumkin. Masalan, “namoyish”, “to‘qnashuv”, “tartibsizlik” birliklari bir voqeani turli rakursda ifodalaydi. Bu esa media diskursda tilning ideologik funksiyasini ko‘rsatadi [5; 102]. Auditoriyada shakllanadigan munosabat ko‘p jihatdan tanlangan sinonimga bog‘liq bo‘ladi. Sport sharhlarida ham sinonimlarning funksional faolligi yuqori darajada kuzatiladi. Sharhlovchilar nutq ta’sirchanligini oshirish uchun bir xil harakatni turli birliklar bilan ifodalaydi. Masalan, “g‘alaba qozondi”, “ustun keldi”, “raqibini mag‘lub etdi” birliklari sport matnlarida faol ishlatiladi. Bu esa sharhning jonli chiqishiga yordam beradi. Reklama matnlarida sinonimlarning pragmatik imkoniyatlari ayniqsa kuchli namoyon bo‘ladi. Reklama tilida ijobiy baholovchi birliklardan faol foydalaniladi. “Sifatli”, “mukammal”, “ideal”, “zamonaviy” kabi sinonimlar mahsulotga nisbatan ijobiy tasavvur hosil qiladi. Bu esa iste’molchining ongiga ta’sir ko‘rsatishga xizmat qiladi.

Badiiylik elementlarining media tiliga kirib kelishi sinonimlarning uslubiy vazifasini kengaytirdi. Hozirgi media matnlarda metaforik va obrazli sinonimlardan ham foydalanilmoqda. Bu esa media nutqining ekspressivligini oshiradi. Ayniqsa, internet jurnalistikasida bunday holat ko‘proq kuzatiladi. Umuman olganda, zamonaviy media tilida sinonimlar nafaqat uslubiy vosita, balki muhim kommunikativ mexanizm sifatida namoyon bo‘ladi. Ular orqali media matnning ta’sirchanligi, ekspressivligi va pragmatik samaradorligi ta’minlanadi. Zamonaviy media makonining rivojlanishi esa sinonimlarning yangi funksional imkoniyatlarini yuzaga chiqarmoqda. Zamonaviy media tilida sinonimlarning funksional qo‘llanishi tilshunoslikning dolzarb

masalalaridan biri hisoblanadi. Tadqiqot natijalari sinonimlarning media matnlarda keng va faol qo‘llanilishini ko‘rsatdi. Ular nutqning ravonligi va ta’sirchanligini oshirishga xizmat qiladi. Ayniqsa, emotsional-baholovchi sinonimlar auditoriyaga kuchli pragmatik ta’sir ko‘rsatadi. Media matnlarda sinonimlar orqali muallifning voqelikka bo‘lgan munosabati ifodalanadi. Shu bilan birga, auditoriyada ma’lum baholovchi qarash shakllantiriladi. Bu esa sinonimlarning manipulyativ imkoniyatlari mavjudligini ko‘rsatadi. Ijtimoiy tarmoqlar va internet jurnalistikasi rivojlanishi sinonimlarning funksional imkoniyatlarini yanada kengaytirmoqda. Natijada media tilida ekspressiv va so‘zlashuv uslubiga xos birliklarning faolligi kuchaymoqda.

Umuman olganda, sinonimlar zamonaviy media tilining muhim kommunikativ vositalaridan biri hisoblanadi. Ularni pragmatik va funksional jihatdan o‘rganish zamonaviy tilshunoslik uchun muhim ilmiy ahamiyat kasb etadi.

Adabiyotlar ro‘yxati:

1. Маҳмудов Н., Одилов Ё. Сўз маъно тараққиётида зиддият. – Тошкент: Академнашр, 2014. – 288 б.
2. Сафаров Ш. Когнитив тилшунослик. – Жиззах: Сангзор, 2006. – 92 б.
3. Сафаров Ш. Прагмалингвистика. Монография. – Тошкент, 2008. – 318 б.
4. Norman Fairclough. *Media Discourse*. – London: Edward Arnold, 1995. – 214 p.
5. Teun A. van Dijk. *Discourse and Power*. – New York: Palgrave Macmillan, 2008. – 308 p.